



# درس ۱

## زنگ آفرینش - ستایش

### واژه‌نامه

افق: کرانهٔ آسمان	ظلمت: تاریکی
توفیق: موفقیت	عنایت: لطف، کمک
جمله: همگی، کلاً	غفلت: نادانی، گمراهی
درازدستی: اهانت، بی‌احترامی	غوغا: شور و هیجان
دست‌آویز: وسیله، بهانه	فارغ: آسوده
دوگانه: نماز دو رکعتی	فروغ: نور، روشنایی
رحمة الله علیه: رحمت خداوند بر او باد	کارگشا: کمک‌رسان، یار
رهسپار: راهی، مسافر	کام: آرزو
زائر: زیارت‌کننده	متعبد: عبادت‌کننده
زنجره: حشره‌ای با صدای شبیه به زنگ، جیرجیرک	مصحف: قرآن
شب‌خیز: شب‌زنده‌دار	مونس: همدم، یار
طایفه: گروه، دسته‌ای از مردم	هست‌کن: پدیدآورنده، خالق
طفولیت: کودکی	

### معنی بیت و عبارت‌های مهم

ای کارگشای هرچه هستند نام تو، کلید هرچه بستند

معنی ای خدایی که گروه‌گشای همهٔ دشواری‌ها هستی؛ نام تو، کلید همهٔ مشکلات و درهای بسته است.

ای هست کنِ اساس هستی      کوتاه ز درت، دراز دستی

**معنی** ای کسی که تمام دنیا را به وجود آورده‌ای؛ هرگونه بی‌احترامی و اهانتی، از درگاه تو دور باد. (دور است).

یاد دارم که در ایام طفولیت، متعبد بودم و شب‌خیز.

**معنی** به یادم است که در دوران کودکی، بسیار عبادت می‌کردم و شب‌زنده‌دار بودم.

همه شب دیده بر هم نبسته و مصحف عزیز بر کنار گرفته.

**معنی** تمام طول شب را نخوابیده بودم و قرآن را در دست و آغوش گرفته بودم.

یکی سر برنی دارد که دوگانه‌ای بگزارد.

**معنی** کسی بیدار نمی‌شود که دو رکعت نماز بخواند.

تو نیز اگر بختی، به از آن که در پوستین خلق، اُفتی.

**معنی** تو هم اگر بخواهی، بهتر از آن است که بدگویی و غیبت مردم را بکنی.

### کتاب رقت زبانی

#### جمله

هدف هر ارتباط و گفت‌وگویی، انتقال پیام است.

انتقال پیام در زبان، با استفاده از جمله انجام می‌شود؛ **جمله** واژه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها است که معنای کاملی را منتقل می‌کنند.

به موارد زیر توجه کنید:

- |   |                   |   |           |
|---|-------------------|---|-----------|
| ۱ | باران بارید.      | ۴ | باران     |
| ۲ | کتاب را باز کردم. | ۵ | کتاب را   |
| ۳ | گل زیبایی است.    | ۶ | گل زیبایی |

در عبارت‌های ۱، ۲ و ۳، معنای کامل و واضحی منتقل می‌شود که به آنها جمله می‌گوییم.

اما شماره‌های ۴، ۵ و ۶، واژه یا واژه‌هایی هستند که معنا را به خوبی و روشنی، منتقل نمی‌کنند؛ پس جمله نیستند.

## جمله

واژه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها که در کنار هم، معنای کاملی را می‌سازند و پیام واضحی را منتقل می‌کنند. جمله، از دو بخش اصلی تشکیل می‌شود: نهاد و گزاره

سؤال برای تمرین، جمله‌ها را با علامت ✓ مشخص کنید.

- دست‌خط دیدنی او
- بهار، شاید زیباترین فصل باشد.
- ستارهٔ دنباله‌دار
- خطی زیبا دارد.
- دومین روز ماه
- ستارهٔ کوچکی دیدم.

واژه‌های هم‌آوا 

بعضی از واژه‌ها از نظر شنیداری و گفتاری، یکسان هستند، اما از نظر نوشتاری و معنایی تفاوت دارند:

مثال غذا (خوردنی) قضا (سرنوشت) غزا (جنگ)

به این نوع واژه‌ها، هم‌آوا می‌گویند. در نوشتن واژه‌های هم‌آوا، باید به تفاوت معنایی آنها توجه داشته باشیم.

## نمونه‌هایی از واژه‌های هم‌آوا:

اساس: بنیاد و پایه	اثاث: لوازم خانه
ثواب: پاداش	صواب: درست
حیات: زندگی	حیاط: محوطه‌ای در خانه، حصار
خاست: بلند شد	خواست: میل، آرزو، طلب
خان: مرحله، رئیس	خوان: سفره
خُرد: کوچک، ریز	خورد: خوراک، فعل ماضی
خوار: کم‌ارزش و کوچک	خار: تیغ گل یا خاشاک
راضی: خشنود، قانع	رازی: نام دانشمند ایرانی، چیزی پنهانی
سفر: مسافرت	صفر: ماه صفر
سیف: شمشیر	صیف: تابستان
عرض: پهنا	ارض: زمین
عَلَم: پرچم	آلم: درد و رنج
عمارت: آبادانی	امارت: فرمان‌روایی
غریب: بیگانه	قریب: نزدیک
نصر: پیروزی	نثر: نوشته‌ای که شعر نیست
نواحی: ناحیه‌ها	نواهی: نهی شده‌ها

سؤال آیا برای واژه‌های زیر، واژه‌های هم‌آوای دیگری سراغ دارید؟

الف) بهر = به خاطر  
ب) سد = دیواری در برابر آب

### نوبت حرفه‌ای

یک نویسنده حرفه‌ای، هنگام نوشتن متن‌های رسمی، از واژه‌ها و فعل‌های شکسته و عامیانه استفاده نمی‌کند. به این دو جمله دقت کنید:

وقتی غصه‌های انسان زیاد بشه، هیچ پناه و یاری بهتر از خدایش برای اون نیست.  
وقتی غصه‌های انسان زیاد شود، هیچ پناه و یاری بهتر از خدایش برای او نیست.

فعل «شود»، واژه «خدایش» و ضمیر «او» در جمله اول به شکل شکسته و گفتاری به کار رفته‌اند؛ که این نوع کاربرد واژه‌ها در نوشته‌های رسمی، جایز نیست. به این جمله توجه کنید:

رو به آسمان کردم و خدای مهربونم را از عمق وجودم، صدا زدم.

سؤال در عبارتی که خواندیم، کدام واژه به شکل شکسته و اشتباه به کار رفته است؟

پس، آموختیم که در متن‌ها و نوشته‌های رسمی، نباید از واژه‌ها و فعل‌های شکسته استفاده کنیم. البته در مواردی استثنایی، می‌توان از واژه‌ها و فعل‌های شکسته استفاده کرد؛ مثلاً هنگام گفت‌وگوی شخصیت‌های یک داستان.

سؤال ایراد جمله زیر را پیدا کنید و آن را بازنویسی کنید.

برایت آرزو می‌کنم که روزگارت هر روز، بهتر از روز قبل باشه.

### باری از گذشته

جان بخشی

در سال ششم خواندیم که «اگر حالات و رفتار انسان را به غیر انسان نسبت بدهیم، از آرایه جان‌بخشی استفاده کرده‌ایم». مثلاً بگوییم: «برگ پاییزی، رقصید و بر زمین افتاد». در درس زنگ آفرینش، نمونه‌هایی از جان‌بخشی به چشم می‌خورد.

نام دیگر آرایه جان‌بخشی، تشخیص یا شخصیت‌بخشی است.

الهی ضعیفان را پناهی. مؤمنان را گواهی. چه عزیز است آن کس که تو خواهی...



من **خواجه عبدالله انصاری** هستم؛ عارفی از شهر هرات، یادگار قرن چهارم و پنجم. تمام لحظه‌های زندگی‌ام، عشق به خدا بود و مناجات. با وجود اینکه کتاب‌هایی نوشته‌ام و شعرهایی سروده‌ام، اما همه مرا با همین عشق و مناجات‌های عارفانه‌ام می‌شناسند. کتاب‌های من، **تفسیر قرآن، الهی‌نامه، منازل السائرين، ترجمه طبقات صوفیه** و ... است؛ اما کتاب «**مناجات‌نامه**» مشهورترین اثر من است. در این کتاب، با زبانی ساده و صمیمی و با حالتی آهنگین و شعرگونه، با خدای خود راز و نیاز و صحبت کرده‌ام.

ای نام تو بهترین سر آغاز بی‌نام تو نامه کی کنم باز؟



درود! من **الیاس بن یوسف** معروف به **نظامی** هستم؛ البته نظامی گنجوی! شعری که خواندید از سروده‌های من از مجموعه **لیلی و مجنون** است. من به جز **لیلی و مجنون** مثنوی‌های دیگری هم دارم؛ از جمله: **مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، اسکندرنامه و هفت‌پیکر**.

شهرت من در «داستان‌سرایی» به زبان شعر است.

من و ادیب بزرگ، نظامی عروضی، هر دو هم‌نام هستیم و هر دو در یک قرن (قرن ۶) زندگی می‌کردیم. برای اینکه ما دو نفر را با هم اشتباه نگیرید، می‌توانید نام من را با آثارم به‌خاطر بسپارید:

خمسه یا پنج گنج ← نظامی گنجوی

ادیبان دیگری که در این درس می‌شناسیم:

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
ابومحمد مشرف‌الدین مصلح‌بن عبدالله	سعدی شیخ اجل	۷	بوستان، گلستان دیوان اشعار	کتاب گلستان، یکی از کتاب‌های مهم سعدی، به زبان نثر نوشته شده است و گاه در آن شعر نیز دیده می‌شود. این کتاب در ۸ بخش مختلف نوشته شده است و شامل مطالب جذاب، تعلیمی و پندآموز است.

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
سعدالدین محمود	شبستری	۸	گلشنِ راز کنزالحقایق سعادت‌نامه	شیخ محمود شبستری از عارفان سرشناس قرن هشتم است. کتاب گلشنِ راز، معروف‌ترین اثر اوست. این کتاب به زبان شعر در پاسخ سؤال‌های عرفانی شخصی به نام امیرحسینی هروی نوشته شده است.
قیصر امین‌پور	—	معاصر	بی‌بال پریدن تنفس صبح آینه‌های ناگهان دستورزبان عشق مثل چشمه، مثل رود توفان در پرانتز و ...	دکتر قیصر امین‌پور از شاعران سرشناس دوره معاصر ایران است. ایشان با زبانی ساده و صمیمی، مطالب مختلف را به رشته شعر درمی‌آورد و غیر از آثاری که درباره ادبیات انقلاب سروده است، آثار موفقی در زمینه ادبیات کودک و نوجوان نیز دارد. دکتر قیصر امین‌پور در سن ۴۸ سالگی بر اثر بیماری، از دنیا رفتند.

### این توی را این میدان

### دانش زبانی

گزینه درست را با علامت ✓ مشخص کنید.

۱ در کدام بیت، ایراد املائی وجود دارد؟

- Ⓐ الف) ای یاد تو مونس روانم / جز نام تو نیست بر زبانم
- Ⓑ ب) ای هست کن اثاث هستی / کوله ز درت دراز دستی
- Ⓒ ج) هم تو به عنایت الهی / آنجا قدم رسان که خواهی
- Ⓓ د) از ظلمت خود رهایی‌ام ده / با نور خود آشنایی‌ام ده

۲ در کدام دسته از واژگان، ایراد املائی می‌بینید؟

- الف) زائر، طاعفه  
ب) طفولیت، ظلمت  
ج) عنایت، غفلت  
د) توفیق، فروغ

۳ به دو واژه «خوار» و «خار» چه می‌گویند؟

- الف) مترادف  
ب) هم‌نویسه  
ج) هم‌آوا  
د) متناسب

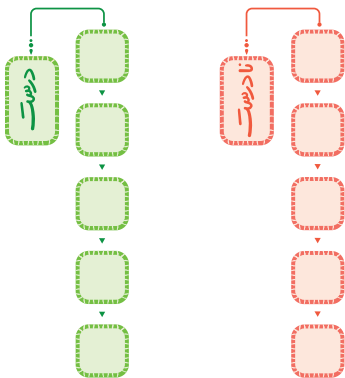
۴ مناسب‌ترین تعریف برای جمله کدام است؟

- الف) به چند واژه کنار هم جمله می‌گویند.  
ب) به یک یا چند واژه معنادار، جمله می‌گویند.  
ج) به هر عبارت طولانی و بامعنا جمله می‌گویند.  
د) به یک یا چند واژه که پیامی را منتقل می‌کنند، جمله می‌گویند.

۵ در کدام گزینه، ایراد ویرایشی وجود دارد؟

- الف) شب، آنگاه زیباست که نور را باور داشته باشیم.  
ب) امید با مرگ هم به گور نمی‌رود.  
ج) تاریک‌ترین ساعت شب، درست قبل از طلوع خورشید است.  
د) امید، همچون نون سفره آدمی است.

۶ جمله‌های درست املائی را با علامت ✓ و جمله‌های نادرست را با علامت ✗ مشخص کنید.



۶ هم‌قصد ناموده، دانی / هم‌نامه نانوشته، خوانی

۷ هم‌تو به عنایت الاهی / آنجا قدمم رسان که خواهی

۸ دانه آرام بر زمین غلطید / رفت و انشای کوچکش را خواند

۹ جوجه گنجشک گفت: «می‌خواهم / فارق از سنگ بچه‌ها باشم»

۱۰ بچه‌ها گرم گفت‌وگو بودند / باز هم در کلاس غوغا بود

۱۱ جاهای خالی را با استفاده از واژه مناسب داخل کمانک کامل کنید.

۱۱ یاد دارم که در ایام ..... متعبد بودم و شب‌خیز. (طفولیت - طفولیت)

۱۲ همه شب دیده بر هم نبسته و ..... عزیز بر کنار گرفته. (مصحف - مصحف)

۱۳ یکی از اینان سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای ..... (بگذارد - بگذارد)

۱۴ فارغ به معنای ..... است. (رها - متفاوت)

به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۱۵ متضاد واژه‌های مشخص شده را بنویسید.

الف) باز موضوع تازه‌ای داریم / آرزوی شما در آینده .....

ب) شب‌نم از روی برگ گل، برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم .....

ج) طایفه‌ای گرد ما خفته بودند. ....

۱۶ برای هر یک از واژه‌های زیر، واژه هم‌آوا (متشابه) بنویسید.

الف) رازی .....  ب) حیات

ج) غالب .....  د) ارز

۱۷ جمله زیر را ویرایش کرده و بازنویسی کنید.

مسئله اصلی در دعا این نیست که برای خواسته‌هایمان از خدا جواب بگیریم، بلکه هدف دعا این است که با خداوند یکی شیم.

۱۸ با واژه‌های زیر، جمله‌هایی با پیام «خوبی و مهربانی» بنویسید.

الف) مهربان - گذاشت - سیب

ب) ابر - خشک - باغچه

### دانش ادبی

گزینه درست را با علامت مشخص کنید.

۱۹ در بیت زیر، کدام آرایه دیده می‌شود؟

جوجه کوچک پرستو گفت: / کاش با باد رهسپار شوم

الف) جان‌بخشی

ب) تشبیه

ج) تضاد

د) مبالغه



۲۰ در بیت زیر، چه آرایه‌ای دیده می‌شود؟

جهان، جمله، فروغ روی حق دان  
حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان

- الف) تضاد
- ب) جان‌بخشی
- ج) مناظره
- د) مبالغه

۲۱ کدام اثر از «سعدی» نیست؟

- الف) بوستان
- ب) بهارستان
- ج) گلستان
- د) دیوان اشعار

۲۲ نظامی گنجوی، به سرودن چه نوع شعری مشهور است؟

- الف) مرثیه
- ب) مدح
- ج) داستانی
- د) طنز

۲۳ در درس زنگ انشا، منظور از «معلم»، چه می‌تواند باشد؟

هریک از بچه‌ها به سویی رفت / و معلم دوباره تنها شد

- الف) دبیر
- ب) خداوند
- ج) نویسنده
- د) شاعر

۲۴ کدام آیه با مصراع «ای هست کن اساس هستی»، متناسب است؟

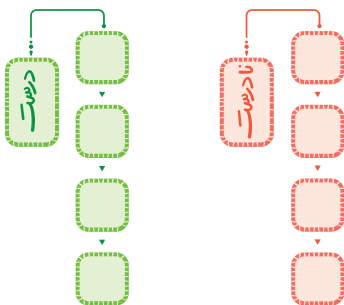
الف) وقتی خدا به هر چیزی اراده کند، می‌گوید: به وجود بیا! پس بی‌درنگ به وجود می‌آید. (یس/۸۲)

ب) بر دیدگان آنان پرده‌ای افکنده‌ایم که نمی‌توانند ببینند. (یس/۸)

ج) او صاحب روز قیامت است. (فاتحه/۴)

د) ذات هر چیزی جز خداوند، نابود می‌شود. (قصص/۸۸)

۲۵ جمله‌های درست را با علامت ✓ و جمله‌های نادرست را با علامت ✗ مشخص کنید.



۲۵ خواجه عبدالله انصاری، با شعرهایش، شهرت دارد.

۲۶ کتاب گلشن راز، به نثر نوشته شده است.

۲۷ منظومه یوسف و زلیخا، از آثار داستانی نظامی است.

۲۸ قیصر امین‌پور، شاعری انقلابی است که برای کودک و نوجوان نیز شعر سروده است.

۲۹ جاهای خالی را با استفاده از واژه مناسب داخل کمانک کامل کنید.

۲۹ اگر حالتی انسانی را به غیر انسان نسبت دهیم، از آرایه ..... استفاده کرده‌ایم. (تشبیه/جان‌بخشی)

۳۰ دو واژه انس و مونس، باهم ..... هستند. (مترادف/هم‌خانواده)

۳۱ در مصراع «کوتاه ز درت دراز دستی»، آرایه ..... وجود دارد. (تضاد/ تشبیه)

## دانش فکری

گزینه درست را با علامت مشخص کنید.

معنای عبارت زیر چیست؟

جانی ده که کار آن جهان سازیم.

- الف) ده جان بده تا بتوانیم طولانی زندگی کنیم.
- ب) جانی بده که در جهان آخرت هم کاری داشته باشیم.
- ج) جانی بده تا کار جهنم را یکسره کنیم.
- د) جان و توانی بده تا بتوانیم برای آخرت، خودمان را آماده کنیم.

کدام گزینه، معنای درست بیت زیر است؟

ای هست کنِ اساس هستی      کوتاه ز درت دراز دستی

- الف) ای کسی که تمام دنیا را آفریده‌ای، هرگونه اهانت و بی‌احترامی، از درگاهت دور باد.
- ب) ای کسی که اثاث دنیا را چیده‌ای، دراز دستی از درت دور شود.
- ج) ای کسی که ریشه هستی را کندی، دراز دستی ما، کوتاه‌تر از درِ توست.
- د) ای کسی که دنیا و همه هستی را متناسب آفریده‌ای.

وصل کنید.

هر عبارت را به معنای درست آن وصل کنید.

- |                                                                  |                                                           |
|------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| <input type="radio"/> مرا از تاریکی وجودم رها کن.                | <input type="radio"/> از ظلمت خود رهایی ام ده             |
| <input type="radio"/> از تاریکی خودت، مرا رها کن.                | <input type="radio"/> دانایی ده تا از راه نیفتیم          |
| <input type="radio"/> دانشی بده تا در راهمان به زمین نیفتیم.     | <input type="radio"/> در ایام طفولیت متعبّد و شب‌خیز بودم |
| <input type="radio"/> دانشی بده تا گمراه نشویم.                  |                                                           |
| <input type="radio"/> در کودکی ادب داشتم و زود می‌خوابیدم.       |                                                           |
| <input type="radio"/> در کودکی عبادت می‌کردم و شب‌زنده‌دار بودم. |                                                           |

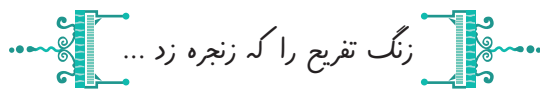
به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

از حکایت «اندرز پدر»، چه نتیجه‌ای می‌گیریم؟

---

---

به چه دلیل شاعر در مصراع زیر، حشره «زنجره» را انتخاب کرده است؟



---

این بیت از مولانا، با کدام بند از درس زنگ انشا متناسب است؟



---

در کدام بیت‌ها «جمله»، به معنای «همه و تماماً» است؟ با علامت ✓ مشخص کنید.

- الف) نلنجد در این تنگ میدان کتاب / گر آن جمله را سعدی انشا کند
- ب) جهان، جمله، فروغ روی حق دان / حق اندر وی ز پیدایی است، پنهان
- ج) جهان و کار جهان جمله هیچ بر هیچ است / هزار بار من این نلنجه کرده‌ام تحقیق
- د) شه این جمله بشنید و چیزی نگفت / بیست اسب و سر بر نمدزین بخت
- ه) غم جمله خور در هوای یکی / مراعات صد کن برای یکی

بیت و عبارت‌های زیر را به شکل روان بنویسید.

ای کارگشای هرچه هستند نام تو کلید هرچه بستند

---

پدر را گفتم: از اینان یکی سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای بگذارد.

---

چنان خواب غفلت برده‌اند که گویی نخفته‌اند، که مرده‌اند.

---

تو نیز اگر بختی، به از آن که در پوستین خلق افتی.

---

## درس ۲ چشمه معرفت



### واژه‌نامه

آداب‌دان: مؤدب، با ادب	رهانیدن: آزاد کردن
اعجاز: معجزه	روله: فرزند (به زبان کردی و لری)
برافراشتن: بالا بردن	زالال: پاک و روان
تازه نفس: آماده و شاداب	ضمیر: درون
تقلا: تلاش با سختی	عظمت: بزرگی
تلخیص: کوتاه کردن، مختصر کردن	قنداقه: پارچه‌ای که دور نوزاد می‌پیچند.
جاذبه: گیرایی	کردگار: خداوند
خاکدان: جای خاکی؛ کره زمین	گالش: کفش
خاکیان: اهل خاک و زمین؛ انسان‌ها	مجال: فرصت، اجازه
خرناسه: صدای گریه	مذاب: ذوب‌شده، روان
خیش کشیدن: شخم زدن	معطل: منتظر
دایه: زنی که به فرزند دیگری شیر بدهد.	معرفت: شناخت
دریدن: پاره کردن	مویه‌کنان: گریان و نالان
دمی بعد: لحظه‌ای بعد	وداع: خداحافظی
دیرینه: قدیمی، کهنه	هراسان: ترسیده

### معنی بیت‌های مهم



هرورقش دفتری است، معرفت کردگار

برگ درختان سبز در نظر هوشیار



معنی نگاه به برگ درخت، برای انسان هوشیار، مثل خواندن دفتری است که در آن، خداوند را می‌شناسد. (همه مخلوقات نشانه‌ای از پروردگار هستند.)

این درختانند همچون خاکیان دست‌ها بر کرده‌اند از خاکدان  
با زبان سبز و با دست دراز از ضمیر خاک می‌گویند راز

**معنی** درخت‌ها، مانند انسان‌هایی هستند که دستشان را از زمین به سوی آسمان گرفته‌اند. آنها با زبان سبز برگ‌هایشان و با دست‌های کشیده، از عمق خاک رازهایی از آفرینش را به ما می‌گویند.

## آب و گفت زبانی

### انواع جمله

در درس قبل با «جمله» آشنا شدیم؛ یعنی مجموعه‌ای از واژه‌ها که پیامی را منتقل می‌کنند.

اما جمله‌ها به چه منظوری نوشته یا گفته می‌شوند؟

▣ **جمله خبری:** جمله‌ای که هدف آن، فقط خبررسانی است.

**مثال** فردا باران می‌بارد. کتاب فارسی سال هفتم، هفده درس دارد.

▣ **جمله سؤالی:** جمله‌ای که سؤالی را مطرح می‌کند.

**مثال** چرا رنگ دریا، آبی است؟ آیا صدایش را شنیدی؟

▣ **جمله امری:** جمله‌ای که هدف آن خواهش یا دستور به چیزی است.

**مثال** کتاب را بده. عقب‌نشینی کنید.

▣ **جمله عاطفی:** جمله‌ای که با عاطفه، احساس یا تعجب، پیامی را منتقل می‌کند.

**مثال** چه هوای خوبی! مادر! خیلی دوستت دارم.

۱۹

## حرف درگوشی

جمله‌های سؤالی را می‌توان از علامت سؤال در انتهای آن، یا با توجه به لحن آنها، تشخیص داد.

۴۳ دیگر جمله‌های عاطفی، جمله‌های تعجبی است. در پایان بیشتر جمله‌های عاطفی یا تعجبی، علامت تعجب می‌آید.

### هم‌خانواده‌ها

بعضی واژه‌ها، از یک خانواده هستند؛ یعنی از یک ریشه اصلی ساخته شده‌اند. به این واژه‌ها «هم‌خانواده» می‌گویند.

**مثال** فهم، فهمیده، مفهوم

واژه‌های هم‌خانواده باید دو شرط زیر را «باهم» داشته باشند:

۱) حروف مشترک داشته باشند. ۲) از نظر معنایی به هم مربوط باشند.

اکنون دو شرط بالا را در مثال زیر، بررسی می‌کنیم:

**مثال** نظر، منظره، ناظر حروف مشترک دارند. (ن.ظ.ر)

از نظر معنایی با هم مرتبط هستند. (نظر: نگاه/ منظره: محل نگاه کردن / ناظر: کسی که نگاه می‌کند)

**حرف درگوشی** برای هم خانواده بودن، داشتن حروف مشترک، کافی نیست؛ بلکه باید، ترتیب حروف مشترک واژه‌ها نیز با هم یکسان باشد.

واژه‌های «تعلیم، عالم، تعامل» را از نظر هم‌خانواده بودن بررسی می‌کنیم:

تعلیم: ع . ل . م      عالم: م . ل . ع      تعامل: ع . م . ل

هر سه واژه، حروف مشترک دارند؛ اما ترتیب حروف مشترک واژه «تعامل»، با بقیه همسان نیست؛ پس این واژه با دو واژه دیگر هم‌خانواده نیست.

### یک درست‌تازه

من، **علی شریعتی** هستم؛ زادهٔ سال ۱۳۱۲. نویسنده، جامعه‌شناس و اسلام‌شناس دورهٔ معاصر.



در دانشگاه، در رشتهٔ ادبیات فارسی، درس خواندم؛ مدتی آموزگار بودم و پس از آن برای ادامهٔ تحصیل به فرانسه رفتم. در آنجا با دانشمندان بزرگی همنشین بودم و درس را در همانجا به اتمام رساندم. به ایران بازگشتم و مجالس سخنرانی دربارهٔ اسلام و جامعهٔ اسلامی تشکیل دادم. به خاطر نوع اندیشه‌ام و تسلط بر ادبیات، زبان و مسائل روز جهان، مجالس سخنرانی من، روز به روز بیشتر جوانان را جذب می‌کرد.

در سال ۱۳۵۶، عمر کوتاه من پایان یافت و نام من، بر سردر دانشگاه‌ها، مدرسه‌ها و خیابان‌ها نوشته شد.

کتاب‌های **کویر، هبوط، هنر، گفت‌وگوهای تنهایی** و ... از جمله کتاب‌های من هستند. بیش از سی کتاب و مقاله از من منتشر شده است که بخشی از آنها، همان سخنرانی‌هایی است که در حسینیهٔ ارشاد داشته‌ام.

**ادیبان دیگری که در این درس می‌شناسیم:**

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
جلال‌الدین محمد بلخی	مولوی مولانا خاموش	۷	مثنوی معنوی دیوان شمس فیه ما فیه مجالس سبعة مقالات	کتاب مثنوی معنوی، از بزرگترین آثار عرفانی ادبیات جهان به زبان فارسی است. در این کتاب شش جلدی، با زبان شعر و داستان و در قالب مثنوی، به اصلی‌ترین مفاهیم دینی و عرفانی پرداخته شده است.

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
طاهره ایبُد	—	معاصر (متولد ۱۳۴۲)	خانواده آقای چرخشی حسنک کجایی دور گردون خروس جنگی و ...	ایشان، نویسنده کتاب‌های کودک و نوجوان هستند. آثار متعدّد و موفقی از این نویسنده خوب منتشر شده است.

### این توی را این میدان

### دانش زبانی

گزینه درست را با علامت ✓ مشخص کنید.

۱ در کدام جمله، ایراد املائی وجود دارد؟

- Ⓐ الف) گرگ، خرناسه کشید و نفس گرمش به دست آزاد خورد.
- Ⓑ ب) بازوی آزاد، حلقه‌ای تنگ دور گردن گرگ بسته بود.
- Ⓒ ج) به احساسات و صفای این طبیعت معصوم، پاسخ می‌گفتم.
- Ⓓ د) با غرور، مهربانی و خوشنودی، باغ را تماشا می‌کردم.

۲ در کدام دسته از واژه‌ها، ایراد املائی دیده می‌شود؟

- Ⓐ الف) جاذبه، صحرا
- Ⓑ ب) معطل، رفیق
- Ⓒ ج) مزرعه، کشتزار
- Ⓓ د) کنجکاوانه، عضمت

۳ کدام گزینه درباره هم‌خانواده‌ها، درست است؟

- Ⓐ الف) تعداد حروف دو واژه یکسان است.
- Ⓑ ب) مشترک بودن حروفشان کافی است.
- Ⓒ ج) هر دو واژه دقیقاً یک معنای مشترک دارند.
- Ⓓ د) باید ترتیب حروف مشترک آنها، مثل هم باشد.

۴ واژه «منسوب» با کدام واژه، هم‌خانواده نمی‌شود؟

- Ⓐ الف) نسبت
- Ⓑ ب) منصوب
- Ⓒ ج) نسب
- Ⓓ د) تناسب

۵ کدام مصراع، جمله امری دارد؟

- Ⓐ الف) گفتم دل رحیبت، کی عزم صلح دارد؟
- Ⓑ ب) گفتم که ماه من شو، گفتا اگر بر آید
- Ⓒ ج) گفتم که بر خیالت، راه نظر بیندم
- Ⓓ د) گفتم که نوش لعلت ما را به آرزو کشت



۶ کدام واژه با بقیه هم خانواده نیست؟

- الف) اعجاز      ب) عجزه  
ج) معجزه      د) اجازه

۷ «خیش کشیدن» یعنی:

- الف) خویشتنداری کردن      ب) خویشاوندان را دعوت کردن  
ج) شخم زدن      د) فریاد زدن

🎯 جاهای خالی را با استفاده از واژه مناسب داخل کمانک کامل کنید.

۸ روحم چنان غرق فهمیدن بود که از ..... می لرزید. (هیجان - هیجان)

۹ گرگ، دست‌هایش را مثل ..... داس در هوا می چرخاند. (تیغه - تیغه)

۱۰ کژال زیر گلویش را ..... داد؛ روناک باز خندید. (قلقلک - غلغلک)

۱۱ گرگ خیزی برداشت و ..... روناک را به دندان گرفت. (قنداغ - قنداغ)

🎯 جاهای خالی را با استفاده از واژه‌های مناسب کامل کنید.

۱۲ «گل سرخ را دوست دارم.»، جمله ..... است.

۱۳ «در هوای آلوده بیرون نرو.»، جمله ..... است.

۱۴ جمله تعجبی، نام دیگر جمله ..... است.

۱۵ در پایان جمله‌های سؤالی، علامت ..... می آید.

۱۶ واژه‌های هم خانواده از نظر ..... به هم ربط دارند.

🎯 وصل کنید.

۱۷ واژه‌های هم خانواده را به هم متصل کنید.

- |      |       |
|------|-------|
| علم  | تعامل |
| حرم  | ناصر  |
| نصرت | معلوم |
| عمل  | رحمان |
| رحمت | حرام  |





۱۸ هر یک از واژه‌ها را به کلمه مخالفش وصل کنید.

- |                               |                                   |
|-------------------------------|-----------------------------------|
| رهانیدن <input type="radio"/> | جامد <input type="radio"/>        |
| دیرینه <input type="radio"/>  | کدر <input type="radio"/>         |
| زال <input type="radio"/>     | زندانی کردن <input type="radio"/> |
| ضمیر <input type="radio"/>    | تازه <input type="radio"/>        |
| مذاب <input type="radio"/>    | بیرون <input type="radio"/>       |

۱۹ به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۱۹ به جای عبارت‌های مشخص شده، عبارت هم‌معنا بنویسید.

الف) برای فراگرفتن و فهمیدن، سری به طبیعت روستا زدم. ....

ب) به درس بزرگ طبیعت می‌نگریستم. ....

ج) دست‌های خویش را به آسمان برافراشته بودند. ....

۲۰ با واژگان و نوع مفاهیم خواسته شده، جمله بسازید.

الف) نغمه (جمله عاطفی) .....

ب) مهربان (جمله امری) .....

ج) بارید (جمله خبری) .....

د) شکوفه (جمله سوالی) .....

۲۱ در متن‌های زیر، واژه‌های هم‌خانواده را پیدا کنید و بنویسید.

الف) از خدای متعال، آرزوهای بزرگ و عالی بخواه. .... ، .....

ب) انسان مؤمن، هر چیزی را ایثار می‌کند، به جز ایمانش. .... ، .....

ج) محتاج، کسی است که به خدایش احتیاج ندارد. .... ، .....

۲۲ دور شش واژه‌ای که ایراد املایی دارند، خط بکشید؛ سپس شکل درست آنها را بنویسید.

نہال - زرّت - وسعت - غرق - معصوم - نوقطه - غلغلک - قنداغه - لحظه - تقلاً - حق هق - بقل - خرناصه

..... ۱ ..... ۲ ..... ۳

..... ۴ ..... ۵ ..... ۶

## دانش ادبی

۲۲ گزینه درست را با علامت ✓ مشخص کنید.

۲۳ کتاب «دیوان شمس»، نوشته کیست؟

- الف) شمس تبریزی  
 ج) خواجه شمس‌الدین حافظ  
 ب) مولانا  
 د) شبستری

۲۴ کدام شخصیت، معاصر نیست؟

- الف) دکتر علی شریعتی  
 ج) حمید سبزواری  
 ب) طاهره ایبک  
 د) جلال‌الدین محمد

۲۵ در عبارت زیر، کدام آرایه ادبی دیده می‌شود؟

ناله‌ها، سرخویش را به نشانه احترام و وداع با من، خم کرده بودند.

- الف) تشبیه  
 ج) واج‌آرایی  
 ب) اغراق  
 د) جان‌بخشی

۲۶ جاهای خالی را با استفاده از واژه‌های مناسب کامل کنید.

۲۶ کتاب «کویر»، نوشته ..... است.

۲۷ کتاب مثنوی معنوی، در ..... دفتر سروده شده است.

۲۸ به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۲۸ معنای کنایه‌های زیر را بنویسید.

الف) کژال با دیدن گرگ، خشکش زد.

ب) با نگاه‌های کنجکاوانه به درس طبیعت دل می‌دادم.

ج) دستانم می‌لرزید و چشم‌هایم را خون گرفته بود.

۲۹ از متن درس، سه مورد «جان‌بخشی» پیدا کنید و بنویسید.

۱

۲

۳



۳۰ گزینۀ درست را انتخاب کنید.

۳۱ چه کسی روناک را نجات داد؟

- الف) کژال      ب) آزاد      ج) ههژار      د) سگ گله

۳۲ کدام گزینه درست است؟

الف) سگ بی‌رحم، روناک را به دندان گرفته بود و دور می‌شد.

ب) کژال برای نجات فرزندش با گرگ درگیر شد.

ج) ههژار دور از قروه بود.

د) آزاد در نبرد با گرگ از بین رفت.

۳۳ به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۳۴ کنار آیاتی که با مفهوم درس تناسب دارند، علامت ✓ بزنید.

الف) و از آسمان، آبی پر برکت فرود آوردیم. پس با آن وسیله، باغ‌ها و دانه‌های دروکردنی رویانیدیم. (سوره ق، آیه ۹)

ب) ای پیامبر از خدا پروا بدار و کافران و منافقان را فرمان میر که خدا همواره دانای حکیم است. (سوره احزاب، آیه ۱)

ج) آیا ننگریسته‌اند که ما باران را به‌سوی زمین بایر می‌رانیم و به‌وسیله آن گیاهی را برمی‌آوریم که دام‌هایشان و خودشان

از آن می‌خورند؛ مگر نمی‌بینند؟ (سوره سجده، آیه ۲۷)

د) نزد خدا سخت ناپسند است که چیزی را بگوییید و انجام ندهید. (سوره صف، آیه ۳)

۳۵ دکتر شریعتی، در کلاس درس طبیعت، با چه مواردی روبه‌رو شد؟

.....

۳۶ هدف اصلی از نگریستن به جاذبه‌های طبیعت، چیست؟

.....

۳۷ معنای روان بیت‌های زیر را بنویسید.

برگ درختان سبز در نظر هوشیار      هر ورقش دفتری است، معرفت کردگار

این درختانند همچون خاکیان      دست‌ها برکرده‌اند از خاکدان

### کتابخوان حرفه‌ای

روزی فردی جوان هنگام عبور از بیابان، به چشمه آب زلالی رسید. آب به قدری گوارا بود که مرد، سطل چرمی‌اش را پر از آب کرد تا بتواند مقداری از آن آب را برای استادش که پیر قبیله بود ببرد. مرد جوان پس از مسافرت چهار روزه‌اش، آب را به پیرمرد تقدیم کرد.

پیرمرد، مقدار زیادی از آب را سر کشید و لبخند گرمی نثار مرد جوان کرد؛ بعد، از او به خاطر آن آب زلال بسیار قدردانی کرد. مرد جوان با دلی لبریز از شادی به روستای خود بازگشت.

اندکی بعد، استاد به یکی دیگر از شاگردانش اجازه داد تا از آن آب بچشد. شاگرد، بی‌درنگ آب را از دهانش بیرون پاشید و گفت: آب بسیار بدمزه است!

ظاهراً آب به علت ماندن در سطل چرمی، طعم بد چرم را گرفته بود. شاگرد با اعتراض از استاد پرسید:

این آب گندیده بود! چطور وانمود کردید که گوارا است؟

استاد در جواب گفت: تو آب را چشیدی؛ و من خود هدیه را چشیدم.

الف) چرا مرد جوان، آب را برای استادش برد؟

ب) چرا استاد، آب بدمزه را نوشید و اعتراضی نکرد؟

ج) منظور از عبارت آخر متن چیست؟

د) ارزش هدیه‌هایی که می‌گیریم، به چیست؟